

Zooma in på

7-9

del 1

Historia

Tina Ehnström-Backas • Mats Österback

UTBILDNINGSTYRELSEN

Innehåll

Till läsaren 8

1

Franska revolutionen 1789 10
Frankrike före revolutionen 12
Revolutionen bryter ut 14
Från skräckvälde till Napoleon 18
Nya revolutioner 19

2

Napoleons Europa 22
Napoleon och Storbritannien 24
Napoleon anfaller Ryssland 26
Napoleon förlorar 28

3

Finska kriget 1808–1809 32
Sverige vägrar gå med i handelsblockaden 34
Den svenska försvarsplanen 35
Försvarsplanen misslyckas 36
Sverige förlorar kriget 38
Freden i Fredrikshamn 39

4

Finland – en del av Ryssland	42
Borgå lantdag	44
Finlands autonomi.....	47
Hur styrde man Finland?	48
Ryska kejsare i Finland	50
Helsingfors blir ny huvudstad 1812	51

5

Folket på landsbygden i Finland	54
Fattiga och rika.....	56
Adeln och prästerna	58
Bönderna	60
De fattiga på landsbygden	61
Torpare	62
Pigor och drängar	64
Många barn dog som små	64
Nödåren.....	66

6

Nationalismens tid	72
Vad är nationalism?	74
Nationalismen i Finland på 1800-talet	74
Lördagssällskapet	76
Johan Ludvig Runeberg.....	77
Elias Lönnrot	78
Johan Vilhelm Snellman	79
Zacharias Topelius.....	80
Konsten i Finland	82
Nationalismen i dag.....	83

7

Ångmaskinen förändrar världen	86
De första maskinerna.....	88
Ångmaskinen ger kraft	89
Maskinerna förändrar samhället	90
Ångmaskinen i trafiken.....	92
De första bilarna.....	93
Henry Ford och det löpande bandet.....	94
Upp i luften	95
Från brevpost till telefon.....	98
Klocka, meter och kilogram	100

8

Livet i industristaden	102
Att bo i industristaden.....	104
Arbetet i fabrikerna	105
Kvinnorna och barnen i industristaden.....	109
Borgarna i industristaden	111

9

Livet i städerna i Finland	114
Städerna blir fler.....	116
Befolkningen i städerna.....	119
Industristaden Helsingfors	120
Emigration till Amerika	123

10

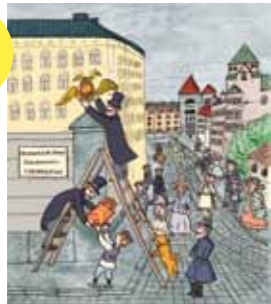
Fabriker och sågverk ger arbetsplatser	126
Industrialismen i Finland	128
Finlands gröna guld.....	129
Utländska fabriksägare i Finland.....	132
Transporterna blir snabbare	134

11

Finland förnyas	136
Alexander II sammankallar lantdagen	138
Folkskolan	141
Föreningar blir vanligare	145
Ökad jämlikhet mellan könen	147

12

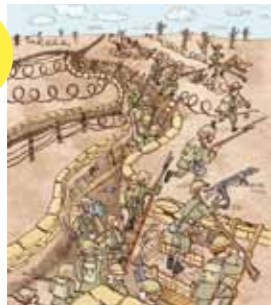
Kejsaren försöker förryska Finland	150
Ryskt missnöje	152
Bobrikov förryskar Finland	152
Motstånd mot förryskningen	155
Konstnärer protesterar mot förryskningen	158

13

Finland får en modern lantdag	162
Paus i förryskningen	164
Den moderna enkammarlantdagen	164
Förryskningen fortsätter	168

14

Första världskriget 1914–1918	170
Varför blev det krig?	172
Kriget börjar	174
Kriget i väst	175
Kriget till havs	178
Kriget i öst	179
Kriget tar slut	180

15

Från krig till fred	182
Freden i Versailles	184
Nationernas förbund	186
Världskrigets följder	187

16

Finland blir självständigt men folket är splittrat ...	190
Revolutioner i Ryssland	192
Lantdagen förklarar Finland självständigt	194
Mot inbördeskriget	195
Röda och vita	196
Röda gardet och skyddskåren	198

17

Inbördeskriget i Finland	200
Inbördeskriget börjar	202
Slaget om Tammerfors	205
Terror	206

18

Finland efter inbördeskriget	208
Döden sprider sig i fångläger	210
Kung eller president?	212

Till läsaren

Denna bok är till för dig som läser historia på årskurs 7–9. Du får läsa om vad som hände i Finland och Europa under 1800-talet och i början av 1900-talet.

Denna bok är skriven på lättläst svenska. Det betyder att texten är skriven så att den ska vara lätt att läsa och lätt att förstå. Boken har många ritade bilder och fotografier.

I de ritade bilderna har illustratören lyft fram det som är viktigt i det du just läst.

För den som vill läsa lite mera finns det **Visste du att-rutor**.

I de rutorna finns extra information som kan göra att du förstår det som du just läst ännu bättre.

Om du vill veta mera kan du också läsa i den historiabok som annars används i klassen.

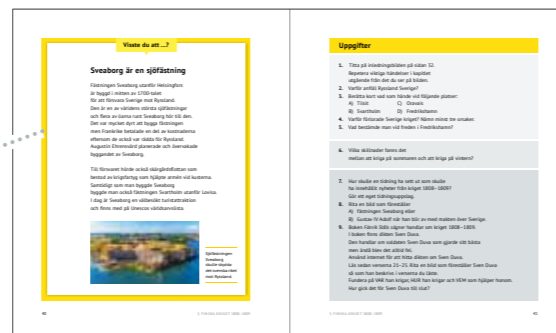
Kapitlen börjar med en **inledningsbild**.

Titta på bilden.

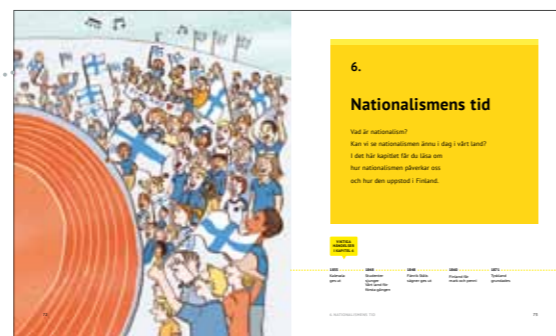
Diskutera med dina kompisar vad du tror att kapitlet kommer att handla om.

Fundera också på vad du vet

sedan tidigare som du kan ha nytta av när du läser det här.

Visste du att-ruta

inledningsbild

Titta sedan på **tidslinjen**

på följande sida

så att du ser vilken tidsperiod som kapitlet berättar om.

När du läst hela kapitlet

finns det uppgifter att göra.

I den första uppgiften ska du alltid gå tillbaka till inledningsbilden.

Titta på bilden och repetera

vad kapitlet handlade om.

Använd råden och frågeorden

som finns på insidan av pärmen

i slutet av boken.

Rita in kapitlets viktigaste händelser

på tidslinjen som finns på insidan

av pärmen i början av boken.

I boken finns tre slags **uppgifter**.

Några uppgifter är sådana att du hittar svaret direkt i texten.

För andra uppgifter behöver du

tänka efter lite mera

och kanske använda dig av sådant

du lärt dig i andra ämnen.

Om svaret på uppgiften

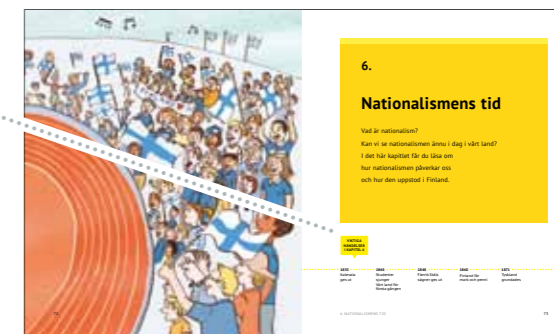
finns i en **Visste du att-ruta**

är frågan utmärkt med ett asterisk *.

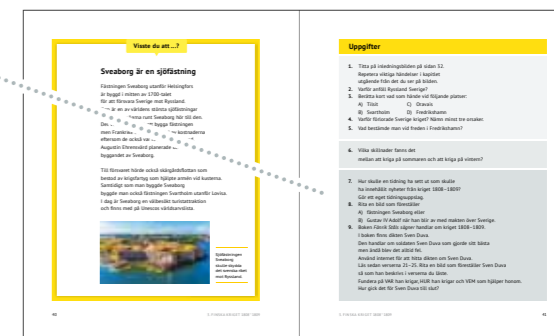
Vi hoppas att du har nytta

av informationen i denna bok.

Författarna

tidslinje

uppgifter

5.

Folket på landsbygden i Finland

Hur var livet på landsbygden i Finland på 1800-talet?
I det här kapitlet får du läsa om människorna som levde på landsbygden i Finland.

VIKTIGA HÄNDELSER I KAPITEL 5

1800

Storfurstendömet Finland har ca 800 000 invånare

1867–1868

Nödår i storfurstendömet

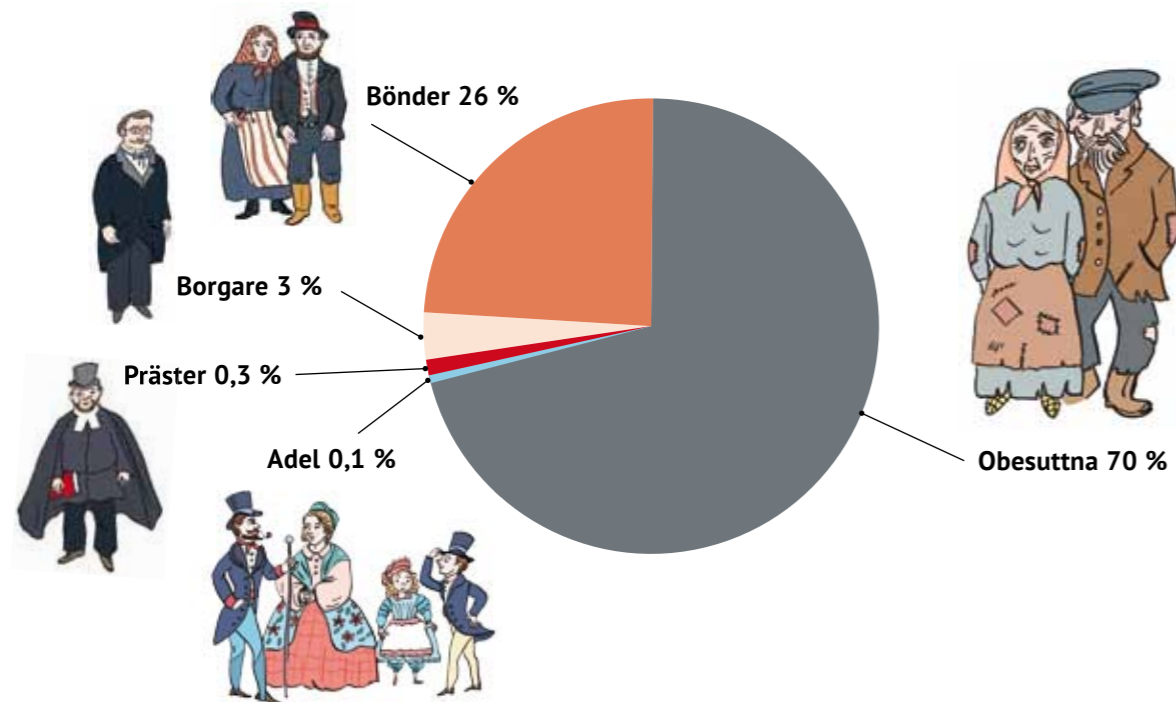
1900

Storfurstendömet Finland har ca 2,6 milj. invånare

Fattiga och rika

I början av 1800-talet fanns det ungefär 800 000 invånare i Finland. Största delen av dem bodde på landsbygden och arbetade med jordbruk. I städerna bodde främst hantverkare och handelsmän. Det fanns inte så många städer i Finland. Under denna tid var Finland ett så kallat ståndssamhälle där befolkningen var indelad i samhällsklasser eller stånd. Dessa var adel, präster, borgare och bönder. Men det fanns många som inte hörde till något stånd. Sådana var till exempel fabriksarbetare, torpare och tiggare.

Största delen av invånarna i Finland var fattiga. De som inte ägde mark kallades obesuttna. De fick inte vara med och bestämma över lagarna i Finland.

Livet såg väldigt annorlunda ut för en fattig person än för en rik person. De fattiga måste jobba hårt för att få pengarna att räcka till. De rika ägde sin mark och hade många anställda. Deras barn fick gå i skola och de behövde sällan vara hungriga.

Skillnaden mellan rika och fattiga syntes i hur de bodde, vad de åt och hur de var klädda. Skillnaden syntes också vid gudstjänsterna i kyrkan. De rika adelsfamiljerna fick sitta längst fram tillsammans med prästerskapet. Bakom dem satt borgarna och bönderna. De som inte hörde till något stånd måste sitta eller stå längst bak i kyrkan.

De rika och fina familjerna satt längst fram i kyrkan medan de fattigaste måste stå eller sitta längst bak. Kyrkovaktmästaren höll besökarna vakna med hjälp av sin käpp.

Adeln och prästerna

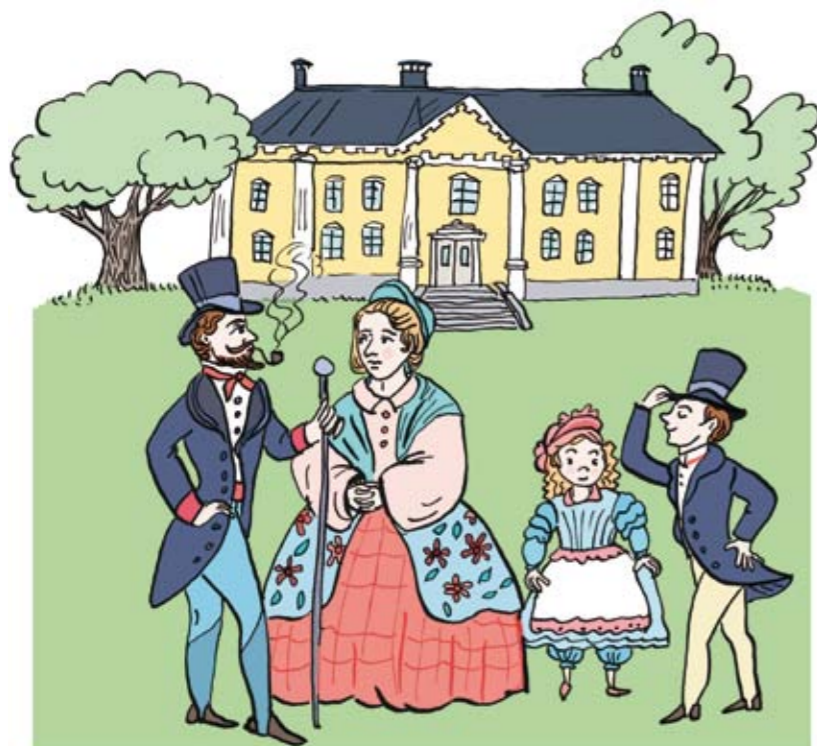
Adelsfamiljerna bodde i fina herrgårdar med stora odlingsmarker.

De hade många anställda som tog hand om de tunga sysslorna på herrgården.

Adelsmännen fick god utbildning och jobbade sedan bland annat som officerare och tjänstemän.

De kunde också ha ett hus i staden där de bodde på vintern.

Man kallade adeln herrskap.

Adelsfamiljerna bodde i fina herrgårdar och klädde sig i vackra kläder.

Prästen bodde med sin familj i prästgården. Den fanns ofta nära kyrkan.

Prästerna hörde också till herrskapet.

De bodde i prästgården nära kyrkan.

Prästen hade en mycket viktig ställning i samhället.

Han ansvarade för det religiösa livet med dop, vigslar och begravningar.

Dessutom undervisade han folket på landsbygden.

Prästen kontrollerade att folket kunde läsa genom att ordna läsförhör.

Läsförhören hölls en gång om året och då skulle de som deltog läsa högt ur Bibeln eller Katekesen.

Men prästen hjälpte också de fattiga på landsbygden.

Han lärde bland annat byborna att odla potatis och andra nyttiga växter.

Kyrkan ansvarade också för fattigstugan där fattiga och hemlösa personer kunde bo.

Bönderna

Bönderna var många fler än adelsmännen och prästerna.

De kunde vara rika och äga mycket mark, men det fanns också många fattiga bönder som bara ägde en liten bit mark.

Till bondens ägor hörde bondgården där han bodde med sin familj.

Det fanns också andra byggnader på gården, bland annat en ladugård för korna och grisarna och ett litet höns hus för hönsen.

Hästen bodde i stallet

och i ladorna på ängarna förvarade man hö till djuren.

I bagarstugan bakade man bröd

och i bastun kunde man tvätta sig men också föda barn och laga mat.

Bonden hade åkrar som han kunde odla.

De rikaste bönderna hade de bästa och största åkrarna.

Från skogen fick bonden ved och virke.

Han kunde hyra ut en del av sin mark till en torpare.

Herrskapet och bönderna kallar man också för besuttna.

Det betyder att de ägde mark och egendom.

I bondefamiljen måste alla hjälpa till när höet skulle bärgas. Den här bilden är från början av 1900-talet.

De fattiga på landsbygden

De flesta på landsbygden var fattiga och ägde ingen mark.

Torpare, pigor och drängar är exempel på fattiga personer.

De arbetade ofta för prästen, bonden eller folket på herrgården.

På landsbygden fanns också tiggare och luffare.

De var ofta hemlösa och fick mat genom att tigga.

De fattiga personerna kunde inte påverka beslut som lantdagen gjorde eftersom de inte hade några representanter i lantdagen.

Luffare och tiggare var en vanlig syn på 1800-talet. De vandrade runt i byarna och tiggde mat.

De som inte hörde till något stånd på landsbygden kallar man för obesuttna.

Det betyder att de inte ägde någon mark utan bara hade en liten egendom.

Fattigvården kunde sälja föräldralösa barn på auktion.

Bönder behövde ofta extra arbetskraft och erbjöd sig därför att ta hand om ett barn.

Man gav barnet till den person som ville ha minst betalt för att ta hand om det.

Många av barnen måste arbeta hårt för att få lite mat och någonstans att sova.

Men en del barn fick en snäll familj som behandlade barnet som sitt eget.

Torpare

Torparna hyrde sin gård och lite odlingsmark av kyrkan, av en adelsman eller av en bonde.

Gården var ofta ett litet pörte och de få möblerna var gjorda för hand.

Torparna betalade hyran med dagsverken.

Det betyder att torparen måste arbeta ett visst antal dagar om året åt den som ägde marken.

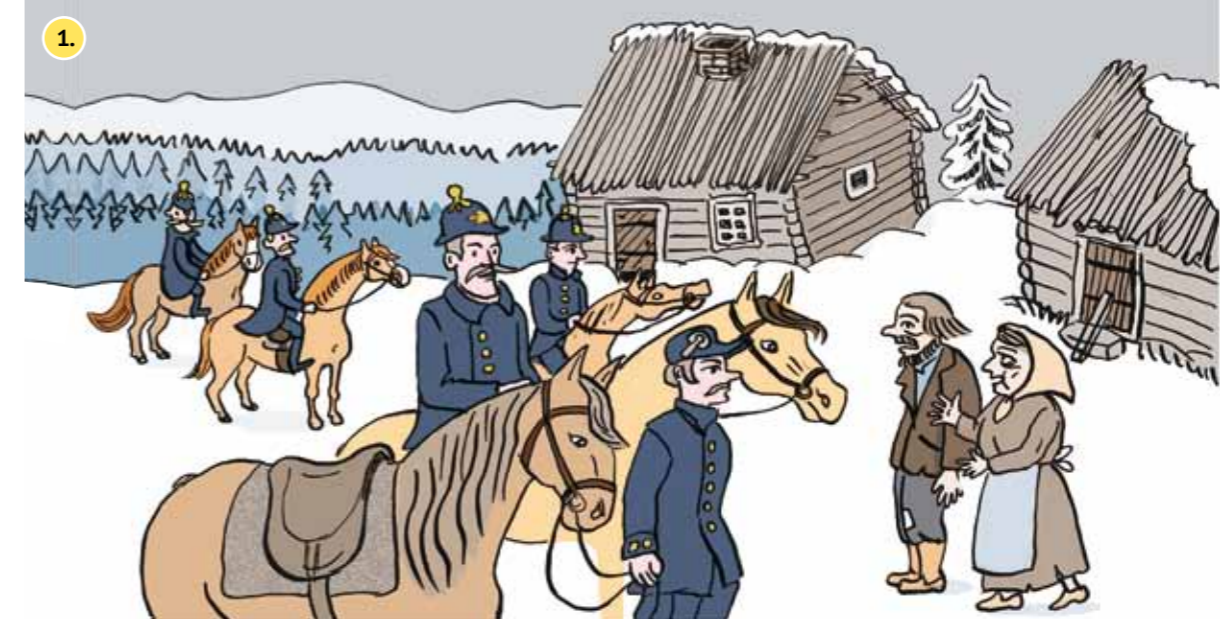
Det här bidrog till att torparna hade ett tungt liv.

Förutom att de skötte om markägarens gård måste de också sköta den egna gården.

Alla i torparfamiljen måste hjälpa till med sysslorna.

Den som ägde marken kunde vräka torparen, alltså tvinga torparfamiljen att flytta från sin gård.

Torparfamiljen blir vräkt

1. Den som ägde torparens mark kunde när som helst kräva att få tillbaka sin mark. Då måste torparfamiljen flytta.
2. Om de vägrade kom länsmannen, alltså polisen.
3. Han tvingade familjen att lämna huset.
4. Sedan förstördes huset för att torparfamiljen inte skulle kunna bo där.

Pigor och drängar

Pigorna och drängarna bodde hemma hos familjen de arbetade för. De fick mat, en sovplats och lite pengar som ersättning för sitt arbete. Pigorna hjälpte frun i huset. De tog hand om barnen, mjölkade kor, matade djuren, städade och lagade mat. Drängarna jobbade ute på åkrarna eller hjälpte till med skogsarbete.

Ensamma, gamla eller sjuka människor kunde bo i fattigstugan. Det var ofta ont om mat i fattigstugan och där var både smutsigt och trångt. Ibland kunde de fattiga hjälpa till med enklare sysslor på bondgården. En sådan syssla var till exempel att tvätta kläder.

Många barn dog som små

Både i Finland och resten av världen var barndödligheten stor på 1800-talet. Många barn dog redan innan de hade hunnit fylla ett år. De största orsakerna till att så många barn dog var dålig hygien och näringsfattig mat. Folk visste inte hur sjukdomar smittar och tvättade sig sällan.

Pigorna hade många arbetsuppgifter och långa arbetsdagar.

Det fanns få mediciner och därför kunde barnen dö av sjukdomar som vi har mediciner mot i dag. Den viktigaste medicinen är antibiotika. Maten var ensidig och innehöll inte så mycket näring. Dessutom var det många fattiga som måste gå hungriga eftersom de inte hade råd att köpa mat. När kroppen inte får tillräckligt mycket näring blir den svag, och motståndskraften mot sjukdomar minskar.

Det fanns inga preventivmedel och kvinnorna födde många barn. De flesta barn föddes hemma och det fanns inga läkare som hjälpte till vid förlossningen. I stället kunde en barnmorska komma hem till familjen. Förlossningen var farlig för både mamman och babyen och det hände att båda dog under förlossningen eller en kort tid efter att babyen blivit född.

De fattiga kvinnorna började arbeta nästan genast efter att de fött barn. Då kunde de inte amma babyen utan någon annan person matade och tog hand om babyen. För att babyen skulle få mat kunde den som tog hand om babyen tugga maten i sin egen mun och sedan ge den till babyen. Då fick babyen den personens sjukdomar.

De första nappflaskorna var kohorn. I änden på hornet fanns en läder- eller tygbit. Man hällde mjölk eller fördigtuggad mat i hornet. Sedan fick babyen suga i sig maten.

Barndödligheten drabbade många familjer, både de som var fattiga och de som var rika.

Du kommer senare i boken att läsa om Elias Lönnrot som skrev Kalevala.

Han var utbildad läkare.

Elias fru Maria födde fem barn, en son och fyra döttrar.

Av dem var det bara en dotter som överlevde till vuxen ålder.

Både mamman Maria och fyra av barnen dog av olika sjukdomar.

Nödåren

I slutet av 1860-talet blev det några år med missväxt i Finland.

Det betyder att skördarna misslyckas och folket svälter.

Vädret var ovanligt kallt

och marken var ännu frusen i juni.

Då kunde man inte så säd i tid och skörden hann inte mogna förrän frosten kom i augusti.

Det ledde till hungersnöd och många fattiga finländare

måste lämna sina hem för att hitta arbete eller mat.

Några bar på dödliga sjukdomar och när de vandrade från by till by spred de sjukdomarna till andra.

De som blev sjuka fick hög feber, ont i musklerna och fläckar över kroppen.

Under nödåren måste många blanda bark i mjölet för att få det att räcka till. Av mjölet bakade de bröd eller kokade gröt. Men många fattiga dog ändå av svält eller sjukdomar.

De flesta av dem som blev smittade dog av sjukdomen. Ungefär en tredjedel av finländarna dog av svält eller i tyfus under nödåren.

Kejsaren och senaten försökte hjälpa finländarna med mat.

Det var svårt att få säd och andra förnödenheter till Finland eftersom järnvägen till Ryssland inte var klar.

Visste du att ...?

Förr i tiden fick storebror ärva bondgården

När pappan dog ärvde den äldsta sonen i familjen gården och jordbruket.
Bonden ville oftast inte dela sin mark i mindre delar.
Han ville också att marken skulle stanna kvar inom familjen.
Eftersom flickorna också hade rätt att ärva var det vanligt att brodern gav sin syster några saker från hemmet, kanske en möbel eller några köksaker.

Om bonden bara hade flickor var det flickans man som bestämde över gården och marken.
Ännu i mitten av 1800-talet skulle alla flickor och kvinnor ha en förmyndare som bestämde över dem.
Det kunde vara en pappa, en bror eller en make, alltså den man som kvinnan var gift med.

De yngre syskonen kunde stanna kvar på gården och bli pigor eller drängar.
De kunde också arbeta som pigor eller drängar på andra gårdar.
Om de yngre bröderna hade råd kunde de köpa en egen bondgård.
Annars kunde de hyra en liten bit mark av en bonde och bli torpare.

I Österbotten var det vanligt att de yngre bröderna blev torpare och hyrde sin mark av den äldsta brodern.
Då var risken att bli vräkt från marken liten och torparens liv skiljde sig inte så mycket från bondens liv.

Det var först i slutet av 1800-talet som kvinnorna fick samma rätt att ärva som männen.
I dag delas de flesta arv jämnt mellan alla barnen.
Om man vill att ett barn ska få mer än syskonen måste man skriva ett testamente.

Uppgifter

1. Titta på inledningsbilden på sidan 54.
Repetera viktiga händelser i kapitlet utgående från det du ser på bilden.
2. Vem bodde var?
Skriv in byggnadens bokstav vid den person som bodde i byggnaden.
Vilka personer kunde bo i flera byggnader? Varför?

3. Gör en lista över prästens uppgifter på 1800-talet.
Vilka tycker du var de viktigaste uppgifterna?
4. Vad fanns det för skillnader mellan en torpare och en bonde?

5. Förklara begreppen:
A) dagsverke
B) obesutten
C) missväxt
6. Vad tror du att man menade på 1800-talet när man sa att "torparens sol är månen"?
Diskutera med en kompis.
7. Sagan om *Emil i Lönneberga* är en bra beskrivning av livet på landsbygden.
Vilka personer kommer du ihåg och vad har de för uppgifter?
Är de rika eller fattiga?
8. Titta på bilden på s. 63.
Vad tror du att länsmannen och torparfamiljen säger till varandra?
Dramatisera vräkningen.
9. Jobba parvis eller i grupp.
Titta på bilden av byggnaderna på sid 70.
Skriv byggnadernas namn på papperslappar och låt alla i gruppen dra varsin lapp.
Beskriv byggnaden på lappen för de andra i gruppen.
Berätta inte vilken byggnad det gäller och berätta inte vem som bor där.
De andra i gruppen försöker lista ut vilken byggnad du beskriver.